

درباره تأثیر سیاست‌های کلان آموزشی بر تحول ساختار و نام یک نهاد آموزشی

از دارالمعلمین مرکزی تا دانشگاه خوارزمی

امین آریان‌راد

عضو هیأت علمی دانشنامه جهان اسلام

آموزش عالی و رایگان شدن، در ۱۳۵۳ دانشسرای عالی به دانشگاه تربیت معلم ارتقا یافت و تحول در ساختار آن آغاز شد. به علاوه توسعه برنامه تربیت دبیر در سطح کشور جزو اهداف آن قرار گرفت و دانشسراهای عالی در شهرهای زاهدان، سنج و یزد به عنوان شعب دانشگاه تأسیس شدند. در همین راستا، عملیات ساخت سایت جدید دانشگاه در حصارک کرج آغاز شد.

در دوره جمهوری اسلامی، بروز انقلاب فرهنگی در بهار ۱۳۵۹، فضای ایدئولوژیک چپ‌گرایانه مسلط بر دهه ۱۳۶۰، برخورد ایدئولوژیک حکومت با دانشگاه و دانشگاهیان و به ویژه حساسیت‌های خاص دولت نسبت به تربیت معلم، موجب رقم خوردن شرایط سختی برای دانشگاه تربیت معلم شد. به رغم این تصفیه‌ها، وزارت آموزش و پرورش که معلمان تربیت یافته در دانشگاه تربیت معلم را مطابق با معیارها و موازین خود نمی‌دانست با راه‌اندازی دانشگاه تربیت دبیر (شهید رجایی کنونی) در ۱۳۵۹ و دانشسراهای تربیت معلم در ۱۳۶۲، رفته رفته تربیت نیروی مورد نظر خود را خود بر عهده گرفت. این سیاست وزارت آموزش و پرورش زمینه‌ساز تحولات عمده‌ای در دانشگاه تربیت معلم در قالب رشد کمی و برنامه‌ریزی در راستای ارتقا به دانشگاه جامع و سرانجام تغییر نام آن به خوارزمی در ۱۳۹۰ شد. از اواخر دهه ۱۳۶۰ رشد کمی دوره‌های تحصیلات تکمیلی و پذیرش دانشجو در دوره‌های شبانه آغاز شد و سیاست پذیرش دانشجو در دوره‌های غیردبیری در دستور کار قرار گرفت. سپس رشته‌های فنی و مهندسی گسترش یافتند. هم‌زمان عملیات ساخت سایت جدید دانشگاه در حصارک، در این دهه و دهه‌های بعد بار دیگر مورد توجه قرار گرفت.

طی دهه‌های ۱۳۸۰-۱۳۹۰ کوشش‌ها برای ایجاد دانشگاه جامع با رشته‌های مورد نیاز جامعه و در واقع اصلاح ساختار سنتی دانشگاه از طریق تغییر در ساختار تداوم یافت. بر مبنای برنامه‌ای پنج‌ساله دانشگاه برای سال‌های ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۴ جذب اعضای هیأت علمی، گسترش تحصیلات تکمیلی و محدود کردن پذیرش دانشجو در دوره کارشناسی، تجهیز آزمایشگاه‌ها و ایجاد قطب علمی شیمی در دستور کار قرار گرفت. پس از آن هم‌گام با سیاست گسترش آموزش عالی در دوره ریاست جمهوری محمود احمدی‌نژاد، برنامه پنج‌ساله ۱۳۸۵-۱۳۹۰ طراحی شد که بر مبنای آن جذب نیروهای نخبه، ایجاد رشته‌های جدید و رشته‌های نیمه‌حضور و مجازی، ایجاد قطب‌های علمی، پارک فناوری و شرکت‌های دانش‌بنیان و توسعه سرانه فضای کالبدی آموزشی از طریق اجرای پروژه احداث کتابخانه، دانشکده‌ها، تکمیل خوابگاه‌ها، سلف سرویس و سالن‌های هنر در سایت حصارک کرج در دستور کار قرار گرفت. رفته رفته رشته‌های جدید و دانشکده‌های جدید از جمله حقوق و علوم سیاسی، فنی و مهندسی، علوم ریاضی و کامپیوتر، علوم و فنون جغرافیایی، علوم زیستی، فیزیک، علوم زمین، مدیریت و حسابداری، و هنر و معماری راه‌اندازی شدند. به علاوه در راستای سیاست تغییر مأموریت دانشگاه از آموزشی صرف به پژوهشی و به روزرسانی آن متناسب با سیاست‌های جدید وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، پژوهشکده‌های علوم حرکتی، علوم کاربردی، فلسفه و حقوق تطبیقی و پلاسمای تأسیس شد. افزون بر این پژوهشکده‌ها، دو قطب علمی استرس و سلامت، و تحلیل فضایی مخاطرات محیطی نیز راه‌اندازی شد. مؤسسه ریاضی نیز با تأسیس دانشکده ریاضی از مؤسسه‌های آموزشی به مؤسسه‌های تحقیقاتی تبدیل شد و به مؤسسه تحقیقات ریاضی دکتر غلامحسین مصاحب تغییر نام یافت. هم‌چنین دانشگاه در راستای درآمدهای واکستن و وابستگی به بودجه سالانه، برنامه‌های توسعه روابط بین‌دانشگاهی و عقد قرارداد با مؤسسات و وزارتخانه‌ها را در دستور کار قرار داد. و در نهایت، در ۱۳۹۷ اجرای طرح مهارت‌آموزی در دانشگاه خوارزمی در دستور کار قرار گرفت.

در ۱۲۹۷ ش نیاز میرم به معلم و استاد برای توسعه فرهنگ زمینه‌ساز راه‌اندازی دارالمعلمین مرکزی شد. این نهاد که گویا در آغاز مدرسه دارالمعلمین نامیده شد، دارای دو قسمت دارالمعلمین ابتدایی و متوسطه بود و ریاستش را ابوالحسن خان فروغی عهده داشت. با افزایش شمار مدارس ابتدایی و افتتاح چند مدرسه متوسطه در تهران و بعضی ایالات و در پی آن افزایش نیاز به معلمان مدارس متوسطه، در ۱۳۰۷ وزارت معارف (فرهنگ)، دارالمعلمین مرکزی را به دارالمعلمین عالی ارتقا داد که طبق اساسنامه مصوب شورای عالی معارف، دارای دو قسمت علمی (شامل طبیعیات، ریاضی، فیزیک و شیمی) و ادبی (شامل فلسفه، ادبیات، تاریخ و جغرافیا) بود. در ۱۳۱۱ با هدف توسعه دارالمعلمین عالی، عیسی صدیق از طرف وزارت معارف به ریاست این مؤسسه منصوب شد و به جای ساختمان‌های کوچک و پراکنده، باغ نگارستان به دارالمعلمین عالی اختصاص یافت. یک سال بعد و در ادامه این روند دارالمعلمین عالی به دانشسرای عالی تغییر نام داد. سپس در دی ۱۳۱۴ ساختمان دانشسرا (ساختمان دانشگاه خوارزمی در خیابان مفتاح کنونی) افتتاح شد.

حیات مستقل دانشسرا چندان دوام نیافت، چنان‌که با تأسیس دانشگاه تهران در ۱۳۱۳ با توجه به کمبود امکانات دانشگاه تهران از سویی و اشتراک مواد تحصیلی دانشکده‌های ادبیات و علوم با دانشسرا از دیگر سو، این دانشکده‌ها تا زمان راه‌اندازی ساختمان مستقل در دانشگاه، در ساختمان دانشسرا مستقر شدند. بدین ترتیب دانشسرا هسته مرکزی دانشگاه تهران در زمان تأسیس شد. این هم‌راهی نزدیک به دو دهه ادامه یافت تا این‌که گویا مشکل ساز شدن هم‌راهی دو طیف دانشجوی آزاد و متعهد دبیری برای مدیریت آموزشی دانشگاه، سبب شد دانشسرای عالی طی مراسمی در ۱۳۳۴ به شکل سازمانی مستقل در دانشگاه تهران در آید، سپس در ۱۳۳۸ با تصویب قانون استقلال دانشسرا، به سازمانی مستقل تحت نظر مستقیم وزیر فرهنگ مبدل شود. این شرایط نیز پایدار نماند، به طوری که دانشسرا که به نظر می‌رسد به سبب از بین رفتن امکاناتش پس از استقلال از دانشگاه تهران، امکان برگزاری دوره‌های مستقل را از دست داده بود، در ۱۳۴۳ منحل شد و فعالیت‌های آن در قالب سازمان تازه تأسیس «تربیت معلم و تحقیقات تربیتی» ادامه یافت؛ سازمانی که دانش‌آموختگان علاقه‌مند دوره‌های لیسانس دانشگاه‌ها را برای دوره یک‌ساله تربیت دبیر می‌پذیرفت. با تفکیک وزارت فرهنگ و تأسیس وزارت آموزش و پرورش در همین سال، دکتر علی اکبر بینا قائم‌مقام وزیر آموزش و پرورش در این سازمان شد. گویا «ناموفق بودن» تجربه این سال‌ها، زمینه‌ساز اعتراضات دانش‌آموختگان و کوشش برای احیای دانشسرای عالی شد. بدین ترتیب در ۱۳۴۶ نام دانشسرای عالی و ساختار آموزشی مستقل آن احیا و ریاست آن به احمد هوشنگ شریفی، استاد دانشگاه و معاون وزارت آموزش و پرورش واگذار شد. اما در اواخر همین سال با تصویب قانون تأسیس وزارت علوم و آموزش عالی وظایف و اختیارات وزارت آموزش و پرورش در امور مربوط به دانشسرای عالی به وزارتخانه تازه تأسیس تفویض شد. رفته رفته چندین دانشکده در دانشسرای عالی تأسیس شد، به طوری که در ۱۳۵۲ دارای دانشکده‌های علوم، ادبیات و علوم انسانی، و روان‌شناسی و علوم تربیتی بود. در واپسین تحول در دوره پهلوی، در پی افزایش درآمدهای نفتی و طرح برنامه‌های بلندپروازانه محمد رضا شاه پهلوی برای گسترش و رایگان کردن